

Jiří Kořalka

DVA TIPA INTERNACIONALIZMA V SREDNJEVROPSKEM DELAVSKEM
GIBANJU DO LETA 1914

Razglabljanja o nacionalni in socialni problematiki v slovanskem razvoju do izteka 19. stoletja in njenem medsebojnem odnosu nujno morajo vključevati v marsikaterih smereh ozire na povezanost tega razvoja s podlago v širšem mednarodnem dogajanju. Najbolj izrazito se to potrjuje pač v zgodovini delavskega gibanja, saj je le-to po vsem svojem bistvu pojav mednarodnega značaja. Za poglobljeno pojmovanje internacionalizma so bile zelo pomembne praktične izkušnje delavskega gibanja v srednji Evropi, tod pa v prvi vrsti tiste iz pokretov češkega in slovenskega delavstva v tedanji habsburški monarhiji. V vsem 19. stoletju in na začetku 20. stoletja so Čehi in Slovenci imeli podobne izkušnje iz razmerja do velikonemške ekspanzije in centralističnih teženj politike Dunaja. Ob tem sicer velja upoštevati vsakršne različnosti, ki so koreninile v drugačnem zgodovinskem razvoju, številu ter socialni in politični strukturi.¹ Zato menim, da lahko prispeva k stvari, če osvetlimo nekaj širših političnih zvez v razvoju češkega in slovenskega delavskega gibanja v epohi Prve in Druge internacionale.²

Glavni tokovi mednarodnega delavskega gibanja 19. stoletja so črpali svoje predstave o državni in nacionalni zgradnji Evrope iz ideje dediščine evropske revolucijske demokracije počenši s francosko revolucijo, kakor se je razodevala

¹ Na neke Čehom in Slovencem skupne poteze v odnosih do velikonemškega programa in do nemškega nacionalizma v Avstriji sem opozoril v svojem prispevku — *Deutschtum und Deutschnationalismus in Österreich vor 1918* — v zborniku: *Kärntens Volksabstimmung 1920. Wissenschaftliche Kontroversen und historisch-politische Diskussionen anlässlich des internationalen Symposions, Klagenfurt 1980*. Izd. Helmut Rumpler. Klagenfurt 1981. Str. 77—89.

² Iz češke literature prim. zlasti —

Zdeněk Šolle: *Internacionála a Rakousko. I. internacionála a počátky socialistického hnutí v zemích bývalé habsburské monarchie*. Praha 1966.

Isti: *Socialistické dělnické hnutí a česká otázka 1848—1918*. (Rozpravy Československé akademie věd, řada společenských věd. r. 79, č. 13.)

Isti: *Die Sozialdemokratie in der Habsburger Monarchie und die tschechische Frage*. (Archiv für Sozialgeschichte, 6—7, 1966—1967, 315—390.)

Isti: *Die tschechische Sozialdemokratie zwischen Nationalismus*. (Archiv für Sozialgeschichte, 9, 1969, 181—266.)

Jiří Kořalka: *O mezinárodním významu českého dělnického hnutí, v období I. a II. internacionály*. (Československý časopis historický, 13, 1965, 827—845.

Isti: *Zur internationalen Rolle der Entstehung, der tschechischen Arbeiterbewegung im alten Österreich* (Österreichische Osthefte, 7, 1965, 275—285.)

predvsem v borbi liberalcev in demokratov raznih dežel v Evropi proti sistemu, porojenemu na dunajskem kongresu leta 1815. Splošnim demokratičnim geslom o suverenosti ljudstva, odstranitvi dinastičnega principa ipd. so se pridružile zahteve, da naj se veliki evropski narodi zedinijo in osvobodijo, posebej nemški, italijanski in poljski. Zlasti je vprašanje poljskega naroda preselilo po svojem pomenu okvir enega naroda in je tako v največji meri postalo orodje v odporu zoper reakcionarne posege carske Rusije v evropsko politiko. Odločilni razvojni moment, ki je tedaj zadeval Čeha in Slovence, pa je bila prioriteta političnih interesov velikonemške revolucionarne demokracije. Po njenem pojmovanju naj bi Čehi in Slovenci kot »slovansko govoreče« prebivalstvo v ozemlju Nemške zveze postali sestavni del nemške politične nacije s tem, da ohranijo neke svoje jezikovne in etnografske posebnosti. Kakor hitro bi netili političen odpor, pa bi bili obsojeni, da padejo.³

Takšna nacionalna koncepcija velikonemške demokracije, izražena v končni fazi revolucije let 1848—1849, se je zakoreninila tudi v mednarodno demokratičnem in delavskem gibanju šestdesetih let 19. stoletja. Notranja organizacija Prve internacionale je računala do leta 1871 z dopisujočimi tajniki samo za Nemčijo, za Poljsko in pozneje še za Ogrsko, nič pa za Avstrijo ali za Češko, ki so ju šteli za del Nemčije.⁴ Na članke nemškega organa Lige za mir in svobodo o češkem in južnoslovanskem nacionalnem pokretu,⁵ je reagiral Sigismund L. Borkheim, nemški demokrat emigrant, v Demokratisches Wochenblatt (Leipzig), časniku, ki ga je urejal Wilhelm Liebknecht, z dolgimi polemičnimi dopisi, kjer je katerokoli nacionalno gibanje slovanskih narodov, izvzemši poljsko, poistovetil z ruskimi intrigami in s panslavizmom.⁶ Demokrat Leopold Sonnemann, bankir v Frankfurtu, ki se je naklanjal smeri socialdemokratske skupščine v Eisenachu, se je septembra 1869 v Lausanni na kongresu Lige za mir in svobodo odločno uprl predlogu Poljakov, da se razmotri češko vprašanje, in je to utemeljeval tako, da češko vprašanje ni mednarodno, marveč notranji nemški in — kot je bilo izrečeno — »Bismarckov problem«.⁷ Konec leta 1872 tik pred kongresom Prve internacionale v Haagu je organ nemške socialno-demokratske stranke Der Volksstaat Mihailu Bakuninu štel v breme tudi njegovo

³ Prim. največ — Roman Rosdolsky: Friedrich Engels und das Problem der »geschichtslosen« Völker. Die Nationalitätenfrage in der Revolution 1848—1849 im Lichte der Neuen Rheinischen Zeitung. (Archiv für Sozialgeschichte, 4, 1964, 87—282.) Treba pa je pripomniti, da Rosdolsky ni zadosti premostril širših povezav z nacionalno politično ideologijo nemške revolucijske demokracije. Engelsovo stališče tu ni bilo niti izjemno niti najbolj radikalno.

⁴ K temu gl. — Roger Morgan: The German Social Democrats and the First International 1864—1872. Cambridge 1965, 135 in sl. Prim. še — Herbert Steiner: Die Internationale Arbeiterassoziation. (Archiv für Sozialgeschichte, 4, 1964, 476—477.) Ker je bil Karl Marx dopisni tajnik generalnega sveta za Nemčijo, so se zaupniki iz Avstrije obračali do njega.

⁵ Die Vereinigten Staaten von Europa (Bern), Nr. 28, 12. 7. 1868: Die Czechenwallfahrt zum Hussenstein bei Konstanz. — Korrespondenzen aus Serbien.

⁶ Demokratisches Wochenblatt (Leipzig), Nr. 36—38, 5., 12. in 19. IX. 1868. Beilage.

⁷ Václav Žáček: Radikální a revoluční demokraté »mladé« polské emigrace let šedesátých a soudobé radikální tendence české politiky. (Sborník Národního muzea. Praha. Rada C, 8, 1963, 215.)

— kot pravi — iluzijo, da bi se tudi slovanski narodi demokratično lahko razvijali.⁸

Toda takšna enostranska stališča niso bila značilna samo za nemške radikalne demokrate, ko je nacionalni pokret kipel in je nacionalno vprašanje našlo svojo rešitev, kar vse napolnjuje v Nemčiji čas od leta 1848 do 1871. Podobne tendence so se namreč ohranjale tudi v sledečem razdobju, čeprav so se objektivne okolnosti že spremenile; in tu tiči problem. Nemški nacionalni pokret je od konca šestdesetih let 19. stoletja v veliki meri izgubljal svoj prvotni demokratični značaj in je zvečine podpiral Bismarckovo »revolucijo od zgoraj«. V češkem narodnem okolju pa je zlasti po avstrijsko-ogrski državopravni poravnavi leta 1867 pospešeno dozorevalo demokratsko nacionalno gibanje. Najbolj se je izražalo v vsenarodnem pokretu ljudskih taborov, ki so se jih udeleževale široke plasti češkega kmečkega, obrtniškega in delavskega življa.⁹ Navzlic poskusom Staročehov, da bi rastoče češko delavsko gibanje omejili na akcije gospodarske samopomoči je navzočnost najbolj aktivnih skupin češkega delavstva v političnem nacionalnem pokretu pospešila rast politične in razredne zavednosti češkega delavstva.¹⁰

V glavnih potezah se je tak razvoj ujema z odnosi splošne demokratizacije in nastajajočega delavskega gibanja v drugih deželah Evrope. Wilhelm Liebknecht, eden izmed početnikov nemške socialno-demokratske stranke, je utemeljeval svoje delovanje v okviru Prusiji nasprotne demokratske Volkspartei s tem, da šele potem, ko bo rešeno nacionalno vprašanje, more priti na vrsto razreševanje socialnega vprašanja.¹¹ Podobno je Friedrich Engels izrekel o poljskem narodu, da je »njegova pravica, pa tudi dolžnost«
skrbeti, da bo »nacionalen, še predno postane internacionalen«, in to vse dotlej, dokler je Poljska »razkosana in podjarmljena«.¹² Z besedami, ki se skorajda enako slišijo, je utemeljeval prvoborec praškega delavstva Jan Bavorský skupno nastopanje čeških delavcev z demokrati Mladočehi koncem šestdesetih let, rekoč, da hoče češko delavstvo vztrajati v celoti nacionalnega pokreta dotlej, »dokler češko vprašanje ni rešeno«.¹³ Zdelo se je, da bi mednarodna kriza, ki se je bližala vrhu v letih 1870—1871 zmogla ostvariti češko državnost. V teh okoliščinah

⁸ Der Volksstaat (Leipzig), Nr. 69, 28. 8. 1872: Die »Internationalität« des Herrn Bakunin. — Nr. 72, 7. 9. 1872: Schlussfolgerungen.

⁹ K temu — Jaroslav Purš: Tábory v českých zemích v letech 1868—1871. Příspěvek k problematice národního hnutí. (Československý Časopis historický, 6, 1958, 234—266, 446—470, 661—690.)

¹⁰ Prim. novo sedaj — Stará dělnická Praha. Život a kultura pražských dělníků 1848—1939. Red Antonín Robek, Mirjam Moravcová, Jarmila Št'astná, Praha 1981, 14—16.

¹¹ Cit. iz — Karl Heinz Leidigkeit: Wilhelm Liebknecht und August Bebel in der deutschen Arbeiterbewegung 1862—1867. Berlin 1957, 118.

¹² »Solange Polen geteilt und unterjocht ist, kann sich also weder eine kräftige sozialistische Partei im Lande selbst entwickeln, noch mit andern Polen als der Emigration ein wirklicher internationaler Verkehr der übrigen proletarischen Parteien in Deutschland etc. ... Ich bin also der Ansicht, dass zwei Nationen in Europa nicht nur das Recht, sondern die Pflicht haben, national zu sein, ehe sie international sind: Irländer und Polen. Sie sind eben am besten international, wenn sie recht national sind.« Pismo Friedricha Engelsa Karlu Kautskemu z dne 7. 2. 1882. (K. Marx-F Engels: Werke, 35. Berlin 1967, 269—273.)

¹³ Navaja — Zdeněk Šolle: K počátkům dělnického hnutí v Praze. (Československý Časopis historický, 5, 1957, 680, op. 47.)

je češko delavstvo zavračalo podrejanje internacionalizmu takšne vrste, kot so ga izpovedovali zlasti v letu 1868 dunajski socialni demokrati.¹⁴ V polemikah proti takratnim dunajskim resolucijam sta grajala praška časnika *Dělník* in *Český dělník* kot nezadovoljivo takšno pojmovanje internacionalizma, ki ne vidi razlik med nacionalno saturiranimi in nacionalno neenakopravnimi narodi. Dunajski smeri so vrh tega očitali nagnjenje, da krepí privilegije nemško-avstrijske narodnosti. Jan Bavorský je za 1. maj 1868 zapisal: »Priznavamo bratstvo vseh delavcev, toda sloneti mora na povsem drugačnih temeljih kot so govorniški odri, prevlečeni z nemškimi draperijami!«¹⁵

Ta razložek v pojmovanju internacionalizma ni bil samo notranja avstrijska posebnost. Kakršno se pojavlja v resolucijah in izjavah iz pričetkov socialno-demokratskega pokreta na Dunaju, je v bistvu bilo prevzeto iz ideologije in prakse demokratskega in delavskega gibanja v zapadni Evropi, kjer razen vprašanja Irske v tej dobi ni bilo pomembnejših nacionalnih problemov, ki bi bili v nasprotju z notranjo izgradnjo držav.¹⁶ Internacionalizem zahodno-evropskega tipa je izhajal iz medsebojnega priznavanja obstoječega razmerja glede narodnosti v ustaljenih nacionalnih državah, kjer notranjih narodnostnih problemov ni bilo: koder pa jih je bilo kaj, niso še segli v tokove političnega življenja. Ta tip internacionalizma je dopuščal začasno prioriteto nacionalnega vprašanja v tistih deželah, kjer naj bi nacionalno zedinjenje (Italija, Nemčija v šestdesetih letih 19. stoletja) ali obnovitev nacionalne neodvisnosti (Poljska) pripeljali do nastanka nove nacionalne države v skladu s težnjami evropske demokracije. Internacionalizem dunajskih socialnih demokratov leta 1868 je pomenjal prenašanje opisanega zahodnoevropskega tipa v drugačne razmere večnarodne države in je potemtakem kot predpostavko rodil za delavce drugih narodov Avstrije popolno integracijo v enotnih mednacionalnih združenjih, kjer je tekla beseda po nemško.

Podobne tendence kakor v aktivnosti dunajskega delavskega izobraževalnega društva konec šestdesetih let 19. stoletja so se pokazale v naslednjih desetletjih v raznih deželah habsburške monarhije, največ v tistih predelih, ki niso bili centri nacionalnega razvoja zapostavljenih narodov in kamor je prihajal proces nacionalnega osveščanja z zamudo ali samo obrobno. Širše plasti delovnega ljudstva v takšnem prostoru se pogostoma niti še niso prištevale subjektivno in v političnem smislu temu ali onemu narodu, označevala jih je bolj lokalna ali regionalna zavednost in govorica jim je zlahka tekla v obeh jezikih. Socialistično delavsko gibanje je v teh predelih prehitevalo ali potekalo vsaj istočasno ob širjenju nacionalne zavesti — češke, poljske, madžarske, romunske, slovaške, hrvatske, slovenske. Tam torej, kjer so bili krajevno oddaljeni od narodnih središč, so socialisti jemali v obzir obstoj več jezikov ter so se v tem razločevali od buržoaznih in drobnoburžoaznih strank. V čeških deželah se je

¹⁴ Prim. — Herbert Steiner: *Die Arbeiterbewegung Österreichs 1867—1889. Beiträge zu ihrer Geschichte von der Gründung des Wiener Arbeiterbildungsvereines bis zum Einigungsparteitag in Hainfeld*. Wien 1964. (Veröffentlichungen der Arbeitsgemeinschaft für Geschichte der Arbeiterbewegung in Österreich, 2, 7—10.)

¹⁵ Dokumenty k počátkům dělnického hnutí v Čechách 1864—1874. Red. Květa Jechová, Soňa Klusáčková. Praha 1961, 61.

¹⁶ Za specifična primera veljata Švica in Belgija, kjer se je vsaj v nekih ozirih uresničila predstava o državnopolitičnem narodu, ki je zrasel na osnovah demokratske samouprave iz različnih etničnih sestavin.

na Moravskem, predvsem v glavnem mestu Brnu, od konca šestdesetih let dalje vzgledno uveljavila dvojezičnost v delavskih društvih in na shodih. Brnski časnik Noppeisen lahko prištevamo k najbolj uspelim vzorcem dvojezičnih listov v srednji Evropi.¹⁷ Vabilo za javni shod zaradi ustanovitve delavskega društva v industrijskem središču Banata junija 1870 je bilo sestavljeno v štirih jezikih (nemško, madžarsko, srbsko, romunsko).¹⁸ Ob manifestaciji socialdemokratov 1. maja 1908 v glavnem mestu Bukovine Černovicah so se referati vrstili celo v petih jezikih (romunsko, nemško, ukrajinsko, poljsko in jidiš).¹⁹ Obveščala pa je vkljub jezikovni različnosti enotna organiziranost delavstva, pri čemer pa je bila sredstvo sporazumevanja praviloma nemščina, tako v Brnu na Moravskem, v Bratislavi na Slovaškem, v Temešvaru na ogrskem jugu, pa v Černovicah v Bukovini.

Povsem drugače se je oblikovala politična aktivnost socialističnega delavstva v velikem nacionalnem središču, kjer je delavsko gibanje najprej prehajalo skozi fazo demokratičnega nacionalnega osveščanja, predno se je osamosvojilo kot socialno. Tako je bilo v Franciji, Italiji, Nemčiji in med nemškimi delavci v Avstriji, pa tudi na Češkem, v glavnem v Pragi. Vse do leta 1871, dokler se je zdelo, da bo češki državnopравни program lahko uresničen, so vodilni praški delavci zavračali negiranje pomembnosti nacionalnega vprašanja na podoben način, kakor so se bili postavili v bran nemški delavci, ko so odklonili nacionalne parole francoskih proudhonistov.²⁰ Šele neuspeh češke buržoazne politike v letih 1870—1871 je privedel novi rod čeških delavskih voditeljev — predstavljala sta ga Josef Boleslav Pecka in Ladislav Zápotocký — do tega, da se je ločil v toku socialne emancipacije tudi politično od državnopravnega programa češke buržoazije. Vendar je češko delavstvo ostajalo neločljiv družben sestavni del češkega naroda še tudi po razpadu prvotne enotne fronte demokratičnega nacionalnega gibanja. Češki prvoborci socializma so bili objektivno primorani iskati takšna samostojna stališča, ki bi jim dovoljevala zagovarjati demokratične narodne zahteve, obenem pa uveljavljati internacionalno sodelovanje delavstva. Graditeljski generaciji čeških socialistov gre priznati resnično prvenstvo v tem, da je potrdila pot v internacionalizem, še predno je bilo nacionalno vprašanje rešeno. To so dokazali ne samo kot posamezniki iz emigracije, marveč v vsej širini politično aktivnega delavskega gibanja. Pač naravno je, da so se v razpletanju porajale komplikacije in nihanja, kakor je bilo za desetletje pozneje tudi v poljskem socialističnem gibanju, ko se je diskutiralo o obnovitvi Poljske kot izhodiščni temeljni zahtevi delavstva.

¹⁷ Noppeisen — suknarsko orodje, odščipalnica. Časnik je izhajal v letih 1872 do 1873. Trije odlomki iz tega časnika so uvrščeni v zborniku. nav. v op. 15: 205—207, 245—267, 268—272. Prim. Bedřich Šindelář s kol.: Z dějin dělnického hnutí na Brněnsku. Od nejstarších počátků do založení KSČ. Brno 1956, 44.

¹⁸ A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. Budapest 1951. (Del I. priloga VII za str. 128.)

¹⁹ Hans Mommsen: Die Sozialdemokratie und die Nationalitätenfrage im habsburgischen Vielvölkerstaat. I. Das Ringen um die supranationale Integration der zisleithanischen Arbeiterbewegung, 1867—1907. Wien 1963. (Veröffentlichungen der Arbeitsgemeinschaft für Geschichte der Arbeiterbewegung in Österreich, I), 250.

²⁰ Karl Marx je grajal proudhoniste v generalnem svetu Prve internacionale, ker z negiranjem narodnosti vedé merijo na to, da naj drugi narodi utonejo v vzorčnem narodu, ki je francoski. Pismo K. Marxa F. Engelsu z dne 20. 6. 1866. (K. Marx-F. Engels: Werke, 31. Berlin 1965, 228—229.)

Vso aktivnost socialističnega gibanja češkega delavstva od sedemdesetih let 19. stoletja pa do leta 1914 je prežemala dvojna naloga: postati sektor mednarodnega delavskega gibanja v češkem prostoru ter doma in v tujini priznani reprezentant češkega delavstva v mednarodnem merilu. Komplikacije in nihanja so se pojavila ponajveč, kadar se je kaj premaknilo v uravnovešenem razmerju sestavin obojne naloge. Češki socialisti so aktivno sodelovali pri ustanovitvi enotne avstrijske socialno-demokratske stranke aprila 1874 v Neudörflu in so dosegli, da je bila v program sprejeta formulacija, zadevajoča reševanje nacionalnega vprašanja.²¹ Istočasno pa so smatrali aprila 1878 na shodu v Pragi-Břevnovu, da je potrebno ustanoviti samostojno avtonomno češkoslovaško²² socialno-demokratsko združenje znotraj enotne avstrijske stranke. Břevnovski program je naglašal, da se hoče češkoslovaška demokratska delavska stranka boriti v okviru svojega naroda za uresničenje skupne svetovne naloge, osvoboditi delovno ljudstvo.²³ Podobno se je zgodilo po prenovitvi vsedržavne avstrijske socialno-demokratske stranke na kongresu v Hainfeldu na prelomu let 1888—1889, potem ko je bil odstranjen razkol med radikalno in zmernejšo strujo. Dopolnila jo je namreč na skupščini v Českých Budějovicah decembra 1893 obnovljena avtonomnost češkoslovaške organizacije ter v letih 1896—1897 dosežena federacija vsedržavne avstrijske stranke. Ne glede na delna razhajanja so bile po narodnostih diferencirane socialno-demokratske stranke v Avstriji med tistimi najbolj zmernimi politično tehtnimi silami, ki so bile sposobne nasprotovati vzbujenemu nacionalizmu buržoaznih in drobno-buržoaznih strank v habsburški monarhiji. Češki socialni demokrati so se do skrajnih meja otepali vsakršnega vplivanja s strani nacionalizma, niso pa mogli biti ravnodušni do celote češkega nacionalnega gibanja v Avstriji, ki je vendarle bilo pretežno demokratičnega značaja. Saj bi se drugače v češki skupnosti osamili in postajali nepomembna maloštevilna sekta.

Ko se je konec avgusta in v začetku septembra 1910 na kongresu Socialistične Internacionale v Københavnu razpravljalo o tako imenovanem češkem separatizmu, so češki delegati poskušali zatrjevati, da spor o razkosanju sindikalne fronte po narodnostnem kriteriju nima globljih korenin in da gre pri tem samo za prakso organizatornega značaja. Toda že sodobniki so se zavedali tega, da gre za konflikt načelne narave. Na predvečer kongresa je predsednik Češkoslovaške socialne demokratične stranke Antonin Němec zapisal: »Od nemških sodrugov terjamo, da nas štejejo za popolnoma enakopravne in enakoveljavne pripadnike socialnodemokratske internacionale v Avstriji.«²⁴ Otto Bauer, teoretik avstromarksizma, je v glavnem pravilno poudaril globlji pomen češkega stališča z gledišča, da se uveljavi češko nacionalno gibanje v med-

²¹ Neuradni zapisnik skupščine v Neudörflu je objavil Herbert Steiner: Neudörflský sjezd rakouské sociálně demokratické dělnické strany. (Příspěvky, k dějinám KSČ, 6, Praha 1959, 106—128) — O češki pobudi prim. Jiří Kořalka: Severočestí socialisté v čele dělnického hnutí českých a rakouských zemí. Liberec 1963, 83.

²² Pojem »češkoslovaški« se je nanašal na etnično-jezikovno in nacionalno-politično plat češkega bistva v razliko od prvotnega teritorialnega pomena »češko« (böhmisch): kar se nanaša na Češko kot deželo. K temu sedaj gl. — Jiří Kořalka: Fünf Tendenzen einer modernen nationalen Entwicklung in Böhmen. (Österreichische Osthefte, 22, 1980, 210, 213 op. 58.)

²³ Zdeněk Šolle: Ke vzniku první dělnické strany v naší zemi. Praha 1953, priloga 9 (fotokopija).

²⁴ Právo lidu (Praha), r. 19, č. 228, 20. 8. 1910.

narodnem merilu: »Češki sodrugi razlagajo internacionalizem v takšnem smislu, da se morajo ... najpoprej kot narod ločiti od Avstrijcev, da bi tedaj lahko proklamirali bratstvo z delavci vseh dežel.«²⁵ Hans Mommsen opozarja sedaj iz perspektive zgodovinske odmaknjenosti na pomenljivo dejstvo, da je separatistično kretanje pravzaprav črpalo svojo moč iz spora organizacijskih oblik sindikalnega gibanja s predstavami o socialistični prihodnosti. Češki in slovenski socialni demokrati v Avstriji so gledali v organizaciji stranke in sindikata neposredno predhodno razvojno podobo socialističnih organizacijskih oblik in so se plašili tega, da bi v novo socialistično družbo vraščal dunajski centralizem.²⁶

Oba označena tipa internacionalizma v srednjeevropskem delavskem gibanju pred letom 1914 sta bila obremenjena z notranjimi problemi in s šibkimi stranmi, ki so se pokazale tudi navzven ob množičnem razmahu socialističnega gibanja pred prvo svetovno vojno. Iz mehničnega prenašanja zahodnoevropskega tipa internacionalizma se je v avstrijskih razmerah rodilo zoževanje zgolj v tolerantnosti zastran jezikov, pa negiranje političnega pomena nacionalne problematike. V konfliktnih situacijah se je razkrivalo lahko kot vsebinsko nemški tip, na primer z odklanjanjem čeških ali slovenskih zahtev, da se v stranki izpeljejo organizacijske in politične spremembe, posebno v nacionalno mešanih predelih. Drugi tip internacionalizma je v prostoru mnogih narodov uveljavljal priznanje nacionalno-političnih struktur kot predpostavko mednarodnega sodelovanja. Večkrat so ga pospremljale emanacije nacionalizma in nacionalni konflikti. Sodim, da pa bi bilo napak, oznamovati oba tipa internacionalizma kot antagonistična. Ta in oni je izhajal iz različnih zgodovinskih pogojev in je pač zato bil opravičen. Toda odločno odklanjam enostranske sodbe, da se ocenja politika češkoslovaške socialno-demokratske stranke pred letom 1914 kot nacionalistična, politika dunajskega vodstva stranke pa kot internacionalistična.²⁷ V celem so na obeh straneh prevladala — kakor vobče v vsem mednarodnem delavskem gibanju pred prvo svetovno vojno — iskrena prizadevanja za mednarodno sporazumevanje, često pač le kot iluzije. Nemara so takšna prizadevanja nacionalizem podcenjevala, toda upoštevaje celotno politično in idejno ozračje dobe so se ga relativno še najmanj navzela.

²⁵ »L'internationalisme est interprété par les camarades tchèques en ce sens que nationalement ils doivent entièrement s'isoler. Ils comprennent l'internationalisme d'une manière à séparer d'abord nationalement les Autrichiens, pour leur dire ensuite qu'il faut proclamer la fraternité avec les ouvriers de tous les pays.« H. Mommsen: delo cit. v op. 19, 442, op. 5.

²⁶ Prav tam 418—419.

²⁷ Proti enakemu poenostavljanju se je kritično oglasil R. Rosdolsky v delu, nav. v op. 3, str. 247. Zlasti sta takšne poglede ovrgla češka zgodovinarja Zdeněk Šolle in Jiří Kořalka. Njune sodbe ponekod označujejo za »praško šolo«. Prim. — Jacques Droz: Les masses laborieuses et le problème national 1867—1918. (Mouvements nationaux d'indépendance et classes populaires aux XIXe et XXe siècles en Occident et en Orient. Ed. Denise Fauvel-Rouif. Paris 1971, I, 92.)

Zusammenfassung

ZWEI TYPEN DES INTERNATIONALISMUS INNERHALB DER MITTELEUROPÄISCHEN ARBEITERBEWEGUNG

Der Autor beschäftigt sich mit den zwei Erscheinungsformen des Internationalismus innerhalb der Arbeiterbewegung Mitteleuropas im Zeitraum bis zum 1. Weltkrieg. Er unterscheidet zwischen jenem Typus, der aus der mechanischen Übertragung westeuropäischer Ansätze entstand und z. B. in Österreich zur Negierung der Bedeutung der nationalen Problematik führte, und dem zweiten, in dem sich die Anerkennung nationalistischer Strukturen als Voraussetzung internationaler Zusammenarbeit durchsetzte. Entschieden wehrt sich der Autor jedoch gegen die Behauptung, die Politik der tschechischen Sozialdemokratie (diese als Beispiel für den zweiten Typus) sei nationalistisch gewesen und die österreichische Gesamtpartei (als Beispiel für den ersten Typus) hätte internationalistische Positionen vertreten.